

Wprowadzenie

Tom 47 Biuletynu „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” jest pokłosiem konferencji naukowej, która odbyła się w dniu 27 czerwca 2019 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W konferencji pod hasłem „Obszary metropolitalne – perspektywy badawcze”, zorganizowanej przez Centrum Badań Metropolitalnych oraz Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, wzięło udział ponad 30 badaczy, reprezentujących różne dyscypliny i ośrodki naukowe w kraju. W trakcie konferencji zaprezentowane zostały zakres i metody badań nad obszarami metropolitalnymi z różnych perspektyw naukowych: geograficznej, politologicznej, prawno-administracyjnej, nauk o zarządzaniu, środowisku i innych. Przedstawiono kwestie organizacji i problemów funkcjonowania obszarów metropolitalnych, wyzwania i kierunki ich rozwoju, a także przykłady zastosowania wyników badań naukowych w praktyce planowania i zarządzania metropolitalnego. Część uczestników konferencji zgodziła się na opublikowanie wyników swoich badań w prezentowanym tomie czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”.

Tom otwiera artykuł autorstwa Magdaleny Szmytkowskiej i Tomasza Kaczmarka pt. „Problematyka miejskich obszarów funkcjonalnych (metropolitalnych) w badaniach polskich geografów społeczno-ekonomicznych”. Jego celem jest ukazanie dorobku polskiej geografii społeczno-ekonomicznej, szczególnie geografii osadnictwa, na temat rozwoju obszarów metropolitalnych (miejskich obszarów funkcjonalnych). Autorzy zastosowali dwie zasadnicze metody badawcze: przegląd prac geograficznych opublikowanych w latach 2000–2017, w podziale na prace teoretyczne i empiryczne, oraz ankietę na temat aktywności eksperckiej geografów, działających w 11 głównych ośrodkach geograficznych w Polsce. Wykazano znaczący ilościowo i tematycznie dorobek geografów, dotyczący zagadnień rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych i metropolitalnych. W podsumowaniu przedstawiono rekomendacje co do rozwoju badań metropolitalnych w polskiej geografii społeczno-ekonomicznej.

W procesie rozwoju miast i ich stref podmiejskich przez wiele lat koncentrowano się na zagadnieniach gospodarczych i społecznych, pomijając bardzo istotne kwestie środowiskowe. Od kilku lat stają się one jednak kluczowe w agendach rozwoju miast, a usługi ekosystemowe dostarczane przez tworzące zieloną infrastrukturę (ZI) ekosystemy oraz ich wpływ na jakość życia w miastach jest dynamicznie rozwijającym się polem badań, szczególnie w Europie. Problematykę tę podjęli w swoim artykule Andrzej Mizgajski i Iwona Zwierzchowska. Przedstawiają oni metodykę oraz wyniki pilotażowych badań dotyczących analizy porównawczej największych aglomeracji w Polsce pod względem rozkładu zielonej infrastruktury i jej potencjału w zakresie dostarczania wybranych świadczeń ekosystemów. Przedstawione przykłady rozkładu przestrzennego świadczeń ekosystemowych w dużych miastach, zdaniem autorów artykułu, pokazują

możliwości wykorzystania tego podejścia w planowaniu przestrzennym i gospodarowaniu gruntami.

Problematykę funkcji rolniczych, niekojarzonych wprost z obszarami metropolitalnymi, przedstawiają Anna Kołodziejczak, Ewa Kacprzak i Barbara Maćkiewicz. W artykule „Problemy rolnictwa na obszarach metropolitalnych” autorki wskazują na potrzebę zachowania, w obliczu silnej presji urbanistycznej, najbardziej cennych produkcyjnie i wartościowych krajobrazowo terenów rolniczych. Zakresem przestrzennym analizy autorki objęły 7 największych obszarów metropolitalnych w Polsce: Wrocław, Kraków, Górnośląsko-Zagłębiowski, Poznań, Łódź, Warszawa oraz Gdańsk–Gdynia–Sopot. Jak wykazano w pracy, obszary te odnotowały znaczący spadek powierzchni użytków rolnych pod wpływem procesów urbanizacyjnych. Autorki postulują silniejsze włączenie wielofunkcyjnego rolnictwa i rolnictwa miejskiego do priorytetów planowania przestrzennego obszarów metropolitalnych oraz utworzenie monitoringu zasobów gruntów z uwagi na ochronę przed nieuzasadnionym wyłączeniem gruntów rolnych z produkcji rolniczej.

Z kolei Łukasz Mikuła w artykule „Przyszłość metropolitalnego planowania przestrzennego w Polsce – perspektywa odgórna i oddolna” zwraca uwagę na bardzo istotny problem integracji zarządzania przestrzennego na terenach wielkomiejskich. Autor wskazuje na problemy wynikające z obecnych, niedostatecznych regulacji prawnych. Analizuje proponowane przez rząd zmiany w zakresie systemu planowania strategicznego i przestrzennego (perspektywa „top-down”). Przedstawia także perspektywę „bottom-up” integracji planowania metropolitalnego, opierając się na wynikach badań ankietowych przeprowadzonych wśród lokalnych włodarzy i analizie dokumentów planistycznych w gminach obszaru metropolitalnego Poznania. W podsumowaniu autor krytycznie wypowiada się na temat rysującego się nowego modelu planowania metropolitalnego w Polsce.

Podejście politologiczne reprezentuje artykuł Katarzyny Kuć-Czajkowskiej pt. „Współpraca w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych miast wojewódzkich w Polsce – perspektywa liderów lokalnych”. Autorka prezentuje w nim wyniki autorskich badań ankietowych przeprowadzonych w 2018 r. wśród prezydentów, burmistrzów, wójtów i starostów, współpracujących na obszarach funkcjonalnych miast wojewódzkich w ramach programu UE Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT). Celem badania było poznanie opinii liderów lokalnych na temat czynników determinujących relacje w ramach każdego z 17 partnerstw ZIT, a także ich poglądów w odniesieniu do kontynuacji tych partnerstw w przyszłości. Badanie ma oprócz poznawczego także charakter użytkowy, związany z ewaluacją dotychczasowych form współpracy samorządowej w ramach ZIT.

Opracowanie Gabrieli Czapiewskiej pt. „Potencjał rozwojowy i funkcjonalny Obszaru Metropolitalnego Gdańsk–Gdynia–Sopot” ma na celu identyfikację funkcji i potencjału rozwojowego obszaru metropolitalnego Trójmiasta. W pierwszej części opracowania autorka dokonuje analizy pojęciowej terminu „obszar metropolitalny”, zwłaszcza w odniesieniu do złożonych systemów osadniczych, takich jak policentryczna aglomeracja trójmiejska. W kolejnej części autorka przedstawia potencjał rozwojowy omawianego obszaru i wykazuje najważniejsze przejawy

procesu metropolizacji, starając się ukazać typowe dla Trójmiasta i jego zaplecza funkcje metropolitalne.

Elżbieta Ociepa-Kicińska jest autorką artykułu pt. „Rozwój społeczno-gospodarczy gmin Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego na tle województwa zachodniopomorskiego”. W opracowaniu podjęto próbę odpowiedzi na pytania: czy istnienie i rozwój metropolii przyczynia się do wzrostu poziomu rozwoju lokalnego czy też całego regionu? czy metropolia rozwija się kosztem regionu, deprecjonując znaczenie i możliwości wzrostowe obszarów peryferyjnych? Autorka poddała analizie poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin należących do Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego (SOM) na tle regionu – województwa zachodniopomorskiego. Wykorzystała zestaw mierników rozwoju społeczno-gospodarczego, na podstawie których przeprowadziła pomiar, przy wykorzystaniu metody „unitaryzacji zerowanej”, poziomu rozwoju gmin, w podziale na dwie strefy: SOM oraz pozostałą część województwa.

Kwestie zarządzania usługami publicznymi w miejskich obszarach funkcjonalnych porusza Marzena Walaszek w artykule „Obszary integracji zarządzania publicznego w sferze usług edukacyjnych – doświadczenia Metropolii Poznań”. Autorka identyfikuje w pracy najważniejsze jej zdaniem dziedziny współpracy metropolitalnej w sektorze edukacji obejmujące takie zagadnienia, jak: wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, migracje szkolne młodzieży, kryteria naboru do szkół czy też oferta edukacyjna i kierunki kształcenia w szkołach ponadpodstawowych. W artykule przedstawiono wybrane wyniki badań zespołu badawczego Centrum Badań Metropolitalnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na temat funkcjonowania i zmian sieci szkolnej w obszarze funkcjonalnym Poznania. Artykuł kończy się sformułowaniem rekomendacji dla organów samorządowych prowadzących szkoły na tym terenie.

Kolejne studium przypadku opisuje Karol Piątkowski w artykule pt. „Suburbanizacja jako wyzwanie dla rozwoju transportu w miejskim obszarze funkcjonalnym Bydgoszczy i Torunia”. Autor przedstawia w nim szczególny przykład kształtującego się duopolu Bydgoszcz–Toruń, gdzie realizowane są m.in. projekty transportowe mające na celu poprawę skomunikowania obu ośrodków i ich stref oddziaływania. Obszar ten od 2015 r. wdraża wspólną strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), której programy są dofinansowane ze środków europejskich. Autor analizuje działania na rzecz zrównoważonego rozwoju – m.in. w zakresie poprawy dostępności transportowej i integracji transportu publicznego, które stały się kluczowym wyzwaniem dla tego obszaru w obliczu postępującego procesu suburbanizacji.

Przegląd dziewięciu artykułów zamieszczonych w tym tomie pokazuje, że obszary metropolitalne są interesującym polem badawczym dla wielu dyscyplin. W obszarach metropolitalnych ogniskują się bowiem dynamicznie przebiegające procesy polityczne, gospodarcze, demograficzne, społeczne i ekologiczne. Uwarunkowania, przebieg i skutki procesu metropolizacji na świecie, a w ostatnich dwóch dekadach także w Polsce, wymagają monitorowania i diagnozowania ze strony nauki, zarówno w zakresie badań teoretyczno-metodologicznych, jak i badań stosowanych. Proces metropolizacji jest też, na co zwracali uwagę autorzy

prezentowanych artykułów, dużym wyzwaniem dla sfery zarządzania terytorialnego, w tym programowania rozwoju obszarów metropolitalnych, ze szczególnym uwzględnieniem integracji planowania strategicznego i przestrzennego.

Redaktor tomu
prof. dr hab. Tomasz Kaczmarek